

Eva Maria Fenyö
professor i virologi

Mina år i Lund

1999 beslöt jag att anta utmaningen det innebar att flytta från Karolinska Institutet (KI) till Lunds universitet (LU). Eftersom det då inte fanns någon professor i virologi i Lund, hoppades jag att jag genom att flytta dit skulle bidra till att stärka virologiämnet, som jag alltid har älskat så högt. Men mitt viktigaste skäl för att flytta var nyfikenhet. Jag hade levt hela mitt virologiska liv vid KI. Tanken att flytta till en ny ort, möta nya kolleger och ställas inför nya uppgifter och nya problem fascinerade mig. Den romerske statsmannen Cato började lära sig grekiska vid 80 års ålder. Hans vänner frågade honom varför han gjorde det vid så hög ålder. Han svarade: "När om inte nu?" Något liknande tänkte jag: "När ska jag flytta om inte nu medan jag ännu har några års yrkesliv framför mig?" Det fanns flera virologiprofessorer vid KI, medan jag skulle bli både unik och ensam i Lund. Vilken lockande tanke! "Bättre att vara den förste här än den andre i Rom," sade Caesar en gång, och jag kan bara instämma. Det välkomnande jag fick i Lund var enastående. Jag var inte van vid att på det sättet stå i centrum och känna mig betydelsefull. Jag förhandlade, planerade labbet och fick fria händer och, viktigast av allt, en betrodd ställning. Efter varje besök i Lund när jag satt i taxin på väg tillbaka till flygplatsen kände jag mig euforisk. Det visade sig att euforin inte bara var min, utan att många av mina kolleger delade den. Detta var kort innan bron till Danmark (Öresundsbron) öppnades. Förväntningarna var enorma i Skåne. En helt ny värld öppnades med sagolika framtidsutsikter.

Laboratorielokalerna jag fick behövde moderniseras. Med mina

minnen av KIs MTC¹ för ögonen planerade jag om många av rummen och utrustade dem enligt MTC:s standard. Jag var tvungen att förhandla med en ingenjör och ibland också med en elektriker eller en snickare eller en målare eller någon annan. Efter ett par timmar var jag fullständigt tröttkörd varje gång. Först förstod jag inte varför. Sedan insåg jag att det var den skånska dialekten. Den är tillräckligt olik den svenska som talas på andra håll för att vålla svårigheter i kommunikationen. Jag försökte begripa vad folk sade. Jag var tvungen att be dem tala långsamt så att jag kunde hänga med. De tyckte det var kolossalt roligt att den nya professorn hade sådana svårigheter med deras språk. Laborariemöblerna man visade mig i en katalog var inte i min smak. Det blev för mycket plats över. Jag ville fylla utrymmet med hyllor och skåp. En dag kom snickaren och tog mig med till en utställning av laboratorieinredning. Där hittade jag vad jag ville ha: stadiga labbord med hyllor ända upp till taket. Jag frågade: "Är de här svensktillverkade?" "Nej, de är skånska," blev svaret. Laboratoriet byggdes om och utrustades på fyra månader, och vi kunde börja arbeta den 1 juli 2000.

Allt var inte frid och fröjd. Ingen nykomling kan undvika den fejd som pågår mellan Malmö och Lund, mellan universitetets medeltida kärna i Lund och den yngre, mera expansiva delen i Malmö. Jag hamnade snart i ett mycket känsligt läge. Jag fick möjlighet att välja vilken av tre olika institutioner jag ville tillhöra. Jag valde den som kunde erbjuda ett skyddsklass 3 (sk3) laboratorium (biosäkerhetsnivå 3), som var absolut nödvändigt för min forskning på HIV/AIDS. Sk3-resurserna fanns i Lund, och jag beslöt att slå mig ner där. Mina kolleger i Malmö blev mycket upprörda. De gamla fina lundatraditionerna hade vunnit igen, trodde de. Jag var ledsen för deras skull, men det var otänkbart för mig att avstå från sk3-resurserna. Lyckligtvis fick virologin vid Lunds universitet en ytterligare förstärkning efter några månader när Joakim Dillner flyttade till avdelningen för klinisk mikrobiologi i Malmö och senare fick en professur i virologi där.

Lunds universitet var verkligen svältfött på virologi år 2000. Jag hade knappt påbörjat mina resor till Lund i januari när lundastudenter började ringa mig på KI (särskilt vid lunchtid när jag stod i matkön på Restaurang Jöns Jakob). De ville bestämma datum när de kunde påbörja sin forskning vid labbet i Lund. Jag hade nätt och jämnt gjort

¹ Mikrobiologiskt och tumörbiologiskt centrum, numera kallad Institutionen för mikrobiologi, tumör- och cellbiologi

Virusgruppen våren 2005. Från vänster: Sisay Alemayehu Abayneh, gästforskare från Etiopien; Salma Nowrozalazadeh, examensarbete i BMA, numera doktorand vid KI; Ingrid Karlsson, PhD 2005, numera forskare vid SSI, Köpenhamn; Johanna Repits, doktorand; Elzbieta Vincic, ansvarig BMA för säkerhetslaboratoriet; Eva Maria Fenyo, professor; Mattias Mild, PhD 2007, numera forskare vid SMI, Stockholm; Monica Öberg, BMA; Marianne Jansson, docent; Carlotta Kuylenstierna, examensarbete i biomedicin, numera doktorand vid KI; Anna Laurén, PhD 2006, numera vid Novo-Nordisk, Målöv.

ritningarna till labbet färdiga och hade bara en vag aning om den tidplan som gällde. Det var besvärligt att ge några löften, men studenternas entusiasm var överväldigande. Detta har inte förändrats. Det kommer en jämn ström av entusiastiska och begåvade studenter hit. Tråkigt nog kan jag inte släppa in dem alla på labbet. En tid hade jag studenter vid både KI och LU. Min sista KI-student fick sin doktors-examen i november 2004, och min första LU-student fick sin i april 2005.

Arbetsbördan var stor hela tiden. Efter att ha satt igång labbet med tre nya studenter på en gång fick jag överta det administrativa ansvaret för Institutionen för medicinsk mikrobiologi och infektionssjukdomar, till vilken Institutionen för dermatologi senare anslöts. Det var en jobbig tid, full av förändringar. Mina kolleger tvingades plötsligt lära sig utarbeta egna budgetar, och de fick ta fullt ekonomiskt ansvar för de grupper de ledde. Det fanns inte längre någon omtänksam institution

som tog hand om kostnaderna för löner och aktiviteter. För mig var detta inte alls någon ny erfarenhet. Det hade jag gått igenom vid KI tidigare.

Vid Medicinska fakulteten i Lund hade prefekterna en särskild ställning. Vi fick träffa fakultetsledningen vid en lunch en gång i månaden, och vi bjöds in till internat två gånger om året. I förändringstider var det viktigt att diskutera vad som behövde ändras, och hur det borde gå till. Under sådana diskussioner fick jag träffa kolleger och lära mer om universitetet och hur det fungerar, i synnerhet med avseende på Medicinska fakulteten. Jag fick också tillfälle att besöka vackra ställen i Skåne, smaka maten och vinet, skjuta lerduvor (jag försökte åtminstone) och trivas i glatt sällskap.

Internaten bidrog dock inte mycket till förnyelsen av Medicinska fakulteten. När de planerade förändringarna kungjordes, försvarades det gamla systemet med sådan hetta att förändringarna blev omöjliga att genomföra. Jag minns vilka starka känslor varje delförslag väckte när de diskuterades vid fakultetens möten. Jag hade knappast kunnat föreställa mig att något sådant kunde hända i Sverige – det var i varje fall helt olikt mina tidigare erfarenheter från KI. Det finns ställen där du kan få en kniv i ryggen, men i Lund står den som är arg på dig och hoppar upp och ner framför dig och skriker. Det är just dessa starka känslor som gör Lunds universitet till en så trevlig arbetsplats. Det är lätt att hitta samarbetspartner, också från andra institutioner. För mig har det t.ex. varit särskilt berikande att möta experter på cellreceptorer och att använda deras receptorchimärer som instrument för att spåra evolutionen av HIV:s receptoranvändning. De angenäma diskussionerna, under vilka man försöker förstå varandras specialiteter och använda kunskaper från dessa tillsammans med vad man redan visste för att pröva nya inriktningar på forskningen, har varit oräkneliga. Spännande och uppriskande! Lund har också gett mig möjlighet att förverkliga en gammal dröm, nämligen att kombinera HIV-biologin med molekylär dissektion av virusöhljets funktioner.

Jag trodde att flyttning till Lund skulle ge mig möjlighet att ägna hela min tid åt studenter och forskningsprojekt. Så har det inte alls blivit. Först blev jag ombedd att delta i bildandet av ämnesrådet för medicin vid Vetenskapsrådet, en ytterst spännande uppgift av största betydelse för framtida medicinsk forskning. Vid den tiden deltog jag också i arbetet i Cancerfondens forskningsnämnd. Kort efteråt ombads jag delta i sakkunniggranskningen av ansökningar om medel för kliniska

forskningsprojekt (ALF) vid Lunds universitet. Jag kommer ihåg den sommar då jag hade alla tre uppdragen. Lyckligtvis var det en varm sommar, så att man i Bromma kunde träffa vänner och göra simturer i olika sjöar före både lunch och middag. Den övriga tiden ägnades nästan helt åt läsning av ansökningar och i praktiken åt förnyade medicinstudier, eftersom de ansökningar om medel för klinisk forskning som skulle bedömas berörde snart sagt hela det medicinska området. Föreställ er en person med min bakgrund som måste göra en hållbar värdering av ett forskningsprojekt i ortopedi eller oftalmologi!

En vacker sommardag vid AIDS-konferensen i Barcelona fick jag ännu en uppgift. SAREC gjorde mig uppmärksam på sitt särskilda forskningsprogram om HIV-vaccin. Under de följande månaderna bad de mig organisera ett nätverk och ansöka om medel. Det tog mig sex månader att samla dem som till slut skulle ingå i nätverket och att gemensamt med danska och guineanska kolleger lägga upp ett HIV-vaccinprojekt i Guinea-Bissau, Västafrika. Än en gång var det en gammal dröm som gick i uppfyllelse, nämligen att kunna göra fältstudier på HIV-2, den mindre sjukdomsalstrande släktingen till HIV 1, och att kunna genomföra jämförande studier av dessa två virus i en och samma population. Dessutom fanns det ett tredje humant retrovirus i området, HTLV-I, som orsakar dubbla och tredubbla infektioner. Det var ett nöje att samordna detta nätverk, där varje deltagare hade sin egen expertprofil och hjälpte till med den besvärliga logistiken. Jag vill särskilt nämna Hans Norrgren, som är verksam vid infektionskliniken i Lund och numera samordnare för nätverket. Hans arbetade i Guinea-Bissau under 1990-talet och grundade poliskohorten där och såg till att blodprov regelbundet insamlades inom ramen för epidemiologiska studier. Dessa prov möjliggör dagens molekylärbiologiska studier som leds av ännu en Lundabaserad forskare, Patrik Medstrand. Det är mycket glädjande för mig att se att projektet förs vidare och utvecklas av yngre kolleger.

Marianne Jansson, gammal vän till många vid MTC, flyttade över till mitt labb i Lund 2002. Hon ville återvända till Sverige efter tre års postdoktorsutbildning vid Harvard-universitetet i Boston. Hon hade nya idéer med sig och startade en egen forskargrupp, vilket skapade möjligheter att knyta ännu fler studenter till HIV/AIDS-projekt i Lund. Marianne gav starkt stöd till studiet av immunologiska aspekter på HIV-infektion i allmänhet och av medfödd immunitet i synnerhet. Hon tog på sig en stor del av det organisatoriska arbetet med Guinea-

Marianne Jansson

Hans Norrgren

Patrik Medstrand

Bissau-projektet, och – hör och häpna – hon och hennes grupp utvecklade och förfinade ett odlingssystem för kliniska prover i Bissau som kan användas till att analysera både medfödd och adaptiv immunitet hos HIV-1- och HIV-2-infekterade individer. Marianne har också blivit min högra hand i omhändertagandet av mina studenter och av labbet överhuvudtaget.

Jag måste säga att mina år i Lund har varit fyllda av intressanta och delvis oväntade skiften. Jag har haft nöjet att samarbeta med flera av mina tidigare studenter och att se hur tidigare idéer och forskningsinriktningar har tagits upp och utvecklats av en ny forskargeneration. Neutralisering av HIV har också blivit ett populärt ämne i internationella forskarcirklar idag efter att ha varit bannlyst under ett decennium. Detta är speciellt tillfredsställande för mig som under de senaste tio åren ägnat betydande ansträngningar åt att få grepp om HIV-neutralisering. Jag hade svårt att föreställa mig att den humoral immuniteten inte skulle ha någon roll vid skydd mot HIV-infektion och sjukdom, då neutraliserande antikroppar är viktiga eller rentav spelar en avgörande roll, generellt vid virusinfektioner. Vi har testat HIV:s antigenvariabilitet och neutraliserande antikroppars roll i HIV:s och SIV:s patogenes, och vi har utvecklat nya analysmetoder. Dessa nya analysmetoder har standardiserats och jämförts med andra metoder för analys av HIV-neutralisering inom ramen för ett internationellt nätverk, NeutNet, som samordnades av en av mina tidigare studenter, Gabriella Scarlatti från Milano. Gabriella är numera samordnare för ett EU-nätverk inom HIV-vaccinforskning.

Band till mina studenter, som i flera fall bara blivit starkare med

åren, har resulterat i att min annalkande pensionsålder uppmärksammades av en internationell konferens på Nobel Forum, KI, i oktober 2006. Huvudarrangörerna, tre av mina tidigare studenter, Jan Albert, Francesca Chiodi och Kristina Broliden, samtliga professorer vid KI, hade lyckats samla de internationella huvudaktörerna inom HIV-neutraliseringsforskning. Ordförandeskap vid olika sessioner involverade ytterligare några av mina tidigare studenter. Jag hade fått fritt disponera ett anslag för att bjuda mina egna gäster, och förutom svenska samarbetspartner kunde flera studenter från Guinea-Bissau-nätverket delta. Det var en inspirerande upplevelse som bara stärkte min önskan att fortsätta vara behjälplig vid denna min familjs strävanden att generera kunskap för HIV-vaccin och förbättrad terapi. Min nuvarande verksamhet upptas till stor del av att se till att det även i Lund finns en kontinuitet i olika HIV-forskningsprojekt. Således är Hans Norrgren samordnare för Guinea-Bissau-nätverket, Marianne Jansson för HIV-immunologin och Patrik Medstrand för HIV-molekylärbiologi.

Till sist skulle jag vilja uppmärksamma *Världsinfektionsfonden*, förkortad VIF, som har etablerats efter flera års ihärdigt arbete av Anders Björkman, KI. Jag är stolt över att också själv vara en av grundarna. Målet för VIF är att skapa en svensk finansiell bas för forskning och utveckling som syftar till att åstadkomma förbättrad diagnos, behandling och kontroll av fattigdomsrelaterade infektionssjukdomar. Vi hoppas kunna mobilisera forskningskapacitet både vid universiteten och inom industrin så att vi mer effektivt kan bekämpa de infektionssjukdomar som grasserar bland mycket fattiga folkgrupper i världen. Jag hoppas att våra ansträngningar mot dessa mål kommer att bidra till kampen för att få infektionssjukdomarna under kontroll.